

IV. TOLKIEN KONFERENCIA

Helyszín: Károli Gáspár Református Egyetem BTK Budapest, Reviczky utca 4.

Időpont: 2012. június 14-16.

Elérhetőség: tolkien@kre.hu

ABSZTRAKTOK

Verlyn Flieger (Maryland University, USA): Making Choices – Moral Ambiguity in Tolkien’s Major Fiction (angol nyelvű előadás)

Contrary to critics' dismissal of *The Lord of the Rings* as morally simplistic—a black and white dichotomy of good against evil, Tolkien's vision is more nuanced and complex, focusing on the grey areas where neither value is absolute and each can be taken for the other. The difficult choices of Boromir, Frodo, Denethor, and Sam illustrate Tolkien's focus on moral ambiguity, and their individual actions define its role in determining the outcome of unforeseen events.

The paper will analyze each character in turn as exemplars of the important role of moral ambiguity in the unfolding of plot and theme.

Ellentétben a kritikusok véleményével, miszerint *A Gyűrűk Ura* világa morálisan egyszerű, a jó és a rossz fekete-fehér szembeállításán alapul, Tolkien víziója ennél lényegesen árnyaltabb és bonyolultabb. A szürke területekre koncentrál, ahol a jó és a rossz jelentése nem megkérdőjelezhetetlen, és bármelyik értelmezhető akár saját ellentétéként is. Boromir, Frodó, Denethor és Sam nehéz döntései jól példázzák a morális kétértelműség jelentőségét, egyéni tetteik pedig meghatározzák a váratlan események kimenetelében betöltött szerepét.

Előadásomban a fenti szereplőket elemzem a morális kétértelműségnek a cselekmény és a téma kibontakozásában játszott kiemelt szerepe szempontjából.

Füzessy Tamás (Magyar Tolkien Társaság): Ilúvatar ajándéka – A morális dualizmus teológiai értelmezése Tolkien mitológiájában

Tolkien életének nyilvános szejletében filológus kutatóként dolgozott, és a régi szövegek mélyén megbúvó mélyebb nyelvi, történeti, vallási és igazságok saját művei alkotásánál is mintaként szolgáltak mind formai, mind tartalmi tekintetben. Régóta ismert, hogy az által alkotott fikciós világ kibontakozásának indulópontja új nyelvek és új mítoszok alkotása iránti személyes szenvedélye volt. Azonban az már kevésbé ismert, hogy a kezdetben a „dicső Angliának” szánt mitológiai hiánypótlás egy sokkal nagyobb és nehezebb vállalkozássá változott az alkotás évtizedei során: érthető, átlátható magyarázatot adni a keresztény tanítás legmélyén megbúvó ellentmondásokra. Tolkien mitológiája végső formájában mindenestől keresztény, és a mondanivalóját teljesen áthatja a mély és alázatos hit.

Azonban Tolkien (Lewis-zal ellentétben) nem az allegória, a példázatszerű beszéd egyszerű eszközét választotta, hanem a görögség ideje óta ismert „Logosz-Mütosz” ellentétpárból, a mitikus, múltba helyezett, valósnak tűnő, de mélyebb identitás-igazságokat hordozó elbeszélésforma mellett döntött. A mítoszként elmesélt igazság azonban rejtett, kibogozandó, értelmezésre váró jelenség, és Tolkien

életében az egyik legnagyobb csalódás volt, hogy noha olvasói többsége értékeli és értékeli a sorok mögé rejtett másik világot, a mélyebb igazságot, azt nem azonosítja közvetlenül a keresztény tanítás lényegével.

Márpedig Tolkien a hívő lét és a kereszténység legnagyobb kihívásaival kíván szembesíteni: a szenvedéssel és látszólagos igazságtalansággal teli, halállal végződő létformának és Isten végtelen jóságának, bölcsességének és mindenhatóságának lélekbemarkoló ellentmondásával. Nem ír szabályos, direkt Theodíceát (noha az ismert, legfontosabb theodíceák mind ott vannak elrejtve az Ainulindale mítoszában), vagy teológiai, filozófiai antropológiai írást, viszont mégis a hittudomány embertanának legmélyebb összefüggéseit magyarázza meg egy végletekig vitt ellentmondással. Megalkotja azt a lényt, azt a fajt, amely a földi világhoz kötődő ember legmélyebb vágyait testesíti meg: a tündéket, akik örök életűek, szépek, erősek, bölcsék és kreatívak. Alakjuk nem karikatúra, hanem mély harmóniát sugalló ideál, ám létük alapja mégis a végzetes csalódás. Mindenestől az anyagi világhoz kötődnek, és annak megrontottsága létezésük értelmét vonja kétségbe. A tolkien emberképben, a halandóság, a sebezhetőség, a gyengeség szükséges elemként jelenik meg, mert csak ez teszi lehetővé a világtól való elszakadást, az Istennel való egyesülést. A halál ezért Ilúvatar ajándéka, és méltán tárgya a tündék irigységének.

John Garth (A Tolkien and the Great War c. kötet szerzője, Egyesült Királyság): In a Hole in the Ground – Tolkien and the Trenches (angol nyelvű előadás)

Tolkien wrote that Sam Gamgee was a reflection of the batmen and privates he had known in the First World War, and that the approaches to Mordor were influenced by the battle landscape of the Western Front. However, he greatly understated, or perhaps under-estimated, the extent to which his own experience from 1914 to 1918 is echoed in the progress of Frodo Baggins. Echoes of his experience may also be discerned in Frodo's shock at the irruption of history and international evil into his sheltered life; his struggle to find courage; the pace and rhythm of his travels; his surreal encounters with horror; his muted return home. These parallels allowed Tolkien to say much about the impact of war on the individual that he had been unable to express in his earlier experiments in myth-making. His portrait bears comparison with more conventional contemporary narratives, but adds features they were inadequate to express. This subtle autobiographical note is a key element in the sense of realism that Tolkien achieves in *The Lord of the Rings*.

Tolkien azt írta Csavardi Samuról, hogy az első világháború alatt megismert tisztek és közlegények alakították karakterét, Mordor megközelítésének ábrázolása pedig a nyugati front hadszíntereinek hatását viseli magán. Mindamellett elenyészőnek vélte, vagy talán alábecsülte saját 1914 és 1918 között szerzett tapasztalatainak befolyását Zsákos Frodó jellemfejlődésére. Ezen élmények visszhangjai tetten érhetők a sokkban, amellyel Frodó reagál a védett életébe betörő történelmi eseményekre és gonoszra; küzdelmében, hogy bátorságra leljen; utazásai tempójában és ritmusában; a rettenettel való szürreális találkozásában és viszontagságos hazatérésében. Ezek a párhuzamok lehetővé tették Tolkien számára, hogy a háború egyénre gyakorolt hatásairól beszéljen, amelyeket korábbi történetalkotási kísérleteiben képtelen volt kifejezni. Leírása összemérhető a hagyományosabb korabeli narratívákkal, ám olyan elemeket is tartalmaz, amelyek kifejezésére azok alkalmatlanok voltak. Ez a finom önéletrajzi hatás kulcsfontosságú a valóságérzet szempontjából, amelyet Tolkien *A Gyűrűk Urában* meg tudott valósítani.

Nagy Gergely (Szegedi Tudományegyetem): A moralitás értelmezés kérdése – Ideológia és ideológiai pozíciók *A szilmarilokban*

Tolkien a *A szilmarilokban* a kompilált kézirat fikciója révén számos világreprezentáció egymás mellett álló, ideológiai hangsúlyok által meghatározott képét adja. A jó és rossz körülírásában természetesen elsősorban teológiai kritériumokat érvényesít a fiktív kézirat szignifikációs rendszere; ez azonban maga is megmutathatóan kötődik az egyik fiktív kultúra, a tündék ideológiai (és episztemológiai) pozíciójához. A teológia ilyen felfogásában két Vala, Melkor és Aulë történetei állnak példaként a morálisan helyes/helytelen aktusok történeti sorának élén, ezeket pedig különböző autoritással és forrásokkal integrálja a szöveg. Kiegészítve az interpretáció teológiailag adott direktívájával, Középfölde morális rendszerében a moralitás mindig az értelmezéshez kapcsolódik, mindig a szabad jelentés-létrehozás és jelentés-felvétel pozíciója. Az előadás az interpretáció, az autoritás, és az ideológia fogalmi mentén haladva írja le *A szilmarilok* által meghatározott középföldei moralitást és annak jelentéseit.

Benei Fédra: Túlvilág és másik világ *A Gyűrűk Urában*

Elsőként az tisztázom, mit is jelent a két fogalom nekünk és a regény szereplőinek szemszögéből. Számunkra három jelentése van: „transzcendens világ”, illetve a regény világa, valamint azok a világok, amit a szereplők másik világként élnek meg. A szereplőknek viszont minden olyan világ, amit nem ismernek vagy nem az ő közösségük. Kérdés, hogy a világok közt létezhet-e találkozás, és ha igen, az milyen következményekkel jár Középfölde életére, történelmére vonatkozólag.

Vizsgálom azt is, hogy a különböző népek milyenek látják a világukba belépőket. Milyen erkölcsi vetületei vannak a látásmódjuknak? Miben segíti vagy gátolja a másik világba való belépés a szereplőket? Ennek során természetesen áttekintem, hogy milyen nagy mitológiai hagyományok jelennek meg a regényben, ezeknek mi a jelentősége a történet és a szereplők szempontjából. (Pl.: Aragorn a Holtak ösvényén – *Odüsszeia*, *Aeneis*, a germán mitológia ide vonatkozó történetei, a szereplő szempontja: vállalja önmagát, a sorsát, származását. Mória – Gimli szembesül rokonai tragikus pusztulásával, Pippin pedig nem tudja legyőzni önmagát. A társaság itt szembesül a Harmadkorban létező legősibb démonnal, a balroggal, és így teremtdik meg a kapcsolat a jelen és az Óidők között. Az olvasó nemcsak időbeli, hanem térbeli mélységgel is találkozik, és ezáltal készíti elő az író a visszatérő Fehér Gandalf elbeszélését, ahol utalás történik egy érzékelhető téren és időn túli világra, ami a történet végén Frodó számára ténylegesen is megjelenik.)

Mircea Eliade: *A szent és a profán* című könyve alapján azt is áttekintem, hogy miként jelenik meg a szakrális és a profán a regényben. Noha hagyományos értelemben vett szakralitásról nem beszélhetünk, a kiemelt tér és idő megkülönböztethető a műben.

A regényben több szinten is kimutatható a szakrális jelenléte: alapvetően a tündék világában (Völgyzugoly és Lórien), ahol nem csak a tér jelenik meg a belépő előtt szakrális térként, hanem az időiség is. Az elemzés során ennek okaira is kitérek, hiszen ez nem kizárólagosan a noldák valinori származásával magyarázható. A tündékhez kapcsolható Gandalf mint ainu, illetve a rejtélyes Bombadil Toma. Jól megfigyelhető, hogy a szakralitással és a transzcendenciával való kapcsolat mértéke megegyezik a szereplők erkölcsiségének mértékével.

Az emberek szintjén Gondor jelenik meg szakrális térként. Gondornak több funkciója van: kontinuitást teremt a Másodkor és a jelen közt, valamint az egyetlen emberi település, ahol biztosak lehetünk abban, hogy a lakosság hűség és megbízható.

A hobbitoknál is megjelenik a szakralitás, ez főleg a lakomázási rituálékban mutatkozik meg, amit meghatározott térben végeznek. Szólok a hobbit származású Gollamról is, akinek testi-lelki torzulását

jelzi, hogy semmiféle szakralitás jelenlétét nem bírja elviselni – gondoljunk csak a fájdalmat okozó tündekötélre.

Az enteknek külön fejezetet szánok, hiszen ők is kapcsolatot teremtenek az idősíkok közt, másfelől már-már a feledés homályába vesztek.

Felhasználni kívánt irodalom: Mircea Eliade: *A szent és a profán, Mítoszok és legendák I-III.*, Dumezil, Bruno von Bettelheim tanulmányai és könyvei, Jung ide vonatkozó írásai.

Deák-Sárosi László (Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet): Az emlékezet rétegei Tolkien mitológiájában

A *Gyűrűk Urával* kapcsolatosan elmondható, hogy az tulajdonképpen az emlékezet dicsérete. Ez az egész életműre is érvényes: több tartalmi-motivikus vonalvezetésre fel lehet fűzni Tolkien írásait, de ez a legkézenfekvőbb. Nem csupán regényeket és elbeszélő költeményeket írt, hanem mitológiát szerkesztett, egy elveszett, vagy inkább csak nyomokban létező mitológiát saját népe számára. Kitöltötte ezáltal a teremtés és a történelem közti emlékezet-hézagot.

Előadásomban bizonyítékokat fogok felsorolni az emlékezetkontinuum-elv léte, illetve annak funkcióira. Az a feltételezésem, hogy a megtörtént események minél hiánytalanabb megőrzése a Tolkien által körülírt értékrend egyik legfontosabb pillére. Az erkölcs a tanulság céljával tehát egyfajta dokumentációs bázison alakul, amely csupán bejárja az emlékezés (nem mindig teljesen egymásra épülő) szintjeit: a hírek, történetek, legendák, énekek, nevek, történelmi munkák, regények stb.

Tolkien a fantáziát hívta segítségül művei megalkotásához, de egyrészt létező történelmi és mitológiai elemekből gyúrta össze a rendszerét, másrészt az általa kitalált lehetségesekből. Ily módon szerves egészé dolgozta össze, és egészítette ki építményét, a fantázia közvetve tehát az erkölcs megalapozójává válik.

Fejes János (Pázmány Péter Katolikus Egyetem): Kozmogónia és teogónia Tolkien világában – Az Ainulindale és a Valaquenta mitológiai rétegei

Referátumomban Tolkien *A szilmarilok* című poszthumusz gyűjteményes kötetének első két, önálló szövegének (Ainulindale és Valaquenta) mitológiai rétegeit szeretném vizsgálni. Elemzésem súlypontjait a szövegek klasszikus mitológiákból eredeztethető nyomai köré szeretném rendezni, feltárván mind a teremtéstörténet mind az „istenlista” vonatkozásaiban. A kötet tagolásának megfelelően magam is két részre bontanám előadásomat:

Ainulindale

A történések kronológiáját követően először Ilúvatar alakjával foglalkozom:

- Nevének jelentése („mindenek atyja”) párhuzamot enged vonni Odinnal, nevének alakja pedig a hindu hagyomány *avatára* fogalmával
- Teremtési metodikájában keresztény hagyományokat fedezhetünk fel: a Semmiben, a semmiből teremt, ráadásul zeneszóval, ami a keresztény „Logosz” fogalmához közelít
- A zene köti továbbá a *Kalevalából* ismert Väinemöinenhez is, aki szintén énekesként, zenészként vett részt a világ teremtésében

A teremtés menete szintén érdekes jelenségeket takar:

- Fontos kiemelni Melkor alakját, aki a zsidó-keresztény Sátánnal és a skandináv Lokival rokonítható

- Melkor harca az ainukkal és Ilúvatarral a görög mitológia gigantomachiáját idézi fel

Valaquentia

Előadásom második egységében pedig a felsorolt szellemeket (valákat, maiákat és az ellenséget) szeretném bemutatni a skandináv, görög és finnugor mitológia tükrében. Az egyes megnevezett szellem vagy „isten” esetében szeretném párba állítani az előbbieken felsorolt mitológiák alakjaival, akik hasonló attribútumokkal vagy funkcióval rendelkeznek, mindezt csak a legfontosabb jegyek figyelembe vételével, tekintettel lévén az időkorlátra.

Néhány példa:

- Ulmo, a víz szelleme, ritkán látogatja a valák tanácsát. Finn párja Ahti, skandináv párja Aegir, görög párja pedig Poszeidon.
- Tulkas, a harcos, akit Astaldónak, Vitéznek is neveznek. Skandináv párja egyértelműen a harcos Thor, akinek szintén van gyakran idézett mellékneve, mégpedig Asator, „Thor az As isten”.
- Melkor vagy Morgoth, az örök áskálódó, akinek a tudása ravaszsággá lett. Párjai lehetnek a bibliai Sátán vagy a skandináv mitológiából Loki

Konklúzió

Előadásommal arra az ismert paradigmára szeretnék reflektálni, mely szerint Tolkien mitológiájának számos eleme visszavezethető valamely kanonikus mitológia jelenségeire, történeteire.

Ferencz Dániel (Than Károly Ökoiskola): Oroszlánerkölcs, avagy Narnia króniái mint leibziánus fikció

Előadásomban Tolkien barátjának, C. S. Lewisnak legfontosabb és világszerte népszerű irodalmi művére, a *Narnia Krónikáira* fogok fókuszálni. Fontos megemlítenem, hogy Lewis és Tolkien kölcsönösen hatottak egymás munkásságára. Tolkien fő érdeme, hogy segítette Lewisnak beépíteni szépirodalmi munkáiba is a keresztény szimbólumrendszert, Lewis pedig bátorította Tolkient, hogy több fikciót írjon. Mindezek ellenére Tolkien úgy gondolta, hogy a *Narnia Krónikáiban* a keresztény szimbólumok túl direkt módon jelennek meg. Ezen felül pedig túlzottan telített – beszélő állatok, boszorkányok stb. – Lewis világa. Tolkien szerint ez főként azért probléma, mert az ez által megcélzott olvasó közönség – a gyerekek – össze fognak zavarodni. Tolkien összességében úgy gondolta, hogy Lewis teológiai munkássága több figyelmet kapott, mint amennyit megérdemelt volna.

Tézisem szerint Tolkiennek nem feltétlenül van igaza, és Lewis regényciklusa elgondolkodtató filozofikus mű, amelyet áthatnak a leibnizi gondolatok, mint például:

- a lehető legjobb világ eszméje
- a folyamatos erkölcsi fejlődés gondolata
- a jóság (valamint az isteni jóság dicsőítése)
- a szenvedés létezésének igazolása, valamint az Isten törvényei által vezérelt evolúció (gondoljunk csak a lámpásból, a cukorkából, illetve az ezüst- és aranypénzből kinövő *narniai* fákra)
- az állatok pozitív színben való feltüntetése

Ha Lewis művei közül csak a *Narnia krónikáit* vesszük figyelembe, – a köteteket olvasva – számtalan magasztos vallás- és erkölcsfilozófiai eszme bontakozik ki előttünk.

Azt a merésznek tűnő gondolatot is meg merném kockáztatni, hogy a műben szereplő (Isten szimbolizáló) oroszlán, *Aslan*, az olvasóból könnyen előcsalhatja azt az érzést, amelyet Rudolf Otto numinózusként írt le. Hiszen *Aslan* egyszerre kelt bennünk félelmet, csodálatot és tiszteletet, ugyanakkor természete rejtőzködő/misztikus is, miként azt Ottonál is olvashatjuk.

A *Narnia Krónikái*, úgy vélem, a leibnizi gondolkodás fikatív megvalósulása. Ezt támasztja alá az is, hogy a hét könyvből álló sorozat első részében megteremtésre kerül *Narnia* világa – ahol jelen van az evolúció, valamint a főhősök célja a rossz visszaszorítása –, míg a végső, VII. részben *Narnia* elpusztulásával és megújulásával a főszereplők egy tökéletes világba jutnak el. Ezek pedig mind olyan gondolatok, amelyek Leibniz írásaiban is rendszeresen fellelhetőek. Ám ahogy Leibniznél, úgy a fejlődés itt is egy soha véget nem érő folyamat, amely szakadatlanul zajlik.

Jandó Petra (Pázmány Péter Katolikus Egyetem): „Majd ha a király visszatér...” – Aragorn, a gyógyító lovagkirály mintaképe

„Hátha mégis van világosság a Homályon túl, s ha igen, szeretném, ha meglátnád, s örvendeznél” – mondta Aragorn, második e néven. Jelen tanulmányomban Gondor királyának, Elessarnak az alakját kívánom körbejárni. Elemzési szempontomnak a középkori keresztény ikonográfiát és lovagi királyeszményt választottam. *„Akik szeretik az allegóriákat vagy az aktuális utalásokat, még sok más fordulatot is kitalálhatnak ízlésük vagy felfogásuk szerint. De én a magam részéről szívből utálok az allegóriát minden formájában – így vagyok vele, amióta csak koromnál fogva és elővigyázatosságomnak köszönhetően fel tudom ismerni, ha jelentkezik. Sokkal jobban szeretem a történelmet, akár valóságos, akár kitalált, éspedig azért, mert igen változatosan alkalmazható az olvasók gondolataihoz és élményeihez. Sokan bizonyára összetévesztik ezt az „alkalmazhatóságot” az „allegóriával”, de az egyik az olvasói szabadságból fakadt, a másik az író uralmi törekvéseiből.”* Tolkien gondolatai nyomán, olvasói szabadsággal élve írom soraimat. Elessar királyban olyan örök értékek testesülnek meg, mint a becsületesség, erkölcsösség, bátorság, s lovagiasság. Olyan igazi lovag ő, a szó ideális értelmében, amilyenről a középkor európai királyságainak alattvalói álmodhattak – s ezen erények a mai napig is érvényesek.

A középkori ábrázolásokon a koronás férfiak a legmagasabb földi méltóság képviselői, uralmuk isteni eredetű. A középkori nyugat-európai hiedelem szerint a király gyógyító erővel rendelkezett. Ezen erő nem pusztán külsőségekben, hatalmi jelvényekben gyökerezett, hiszen csak az Isten kegyelméből uralkodó, törvényesen felkent király birtokolhatta e képességet. A koronázási ordo szerint elsőként a királyi jelvények – korona, gyűrű, jogar, kard, esetenként országalma – kerültek átadásra, majd szent olajjal kenték fel az uralkodót. A britek csodás és rendkívül pozitív ómennek tartották, ha az uralkodó születésekor távol kerül a tróntól. Ilyen esetekben a törvényes király visszatérését várták.

A fentebbi ismeretek fényében kerül elemzésre Aragorn trónra kerülésének egy-egy szimbolikus mozzanata, onnan fogva, hogy Elrond átadja neki családi örökségét, s végül elfoglalja az őt megillető trónt. Részletes elemzésre kerül a hatalmi jelvények közül Barahir gyűrűjének s Earnur koronájának szimbolikája (részletes tárgyalásra kerül többek között a gyűrű és a kígyó jelentéstartalma, az ókortól az érett középkorig) valamint ezekkel összefüggésben, s egyben a középpontban Aragorn gyógyításainak története áll.

Kelemen Zoltán (Szegedi Tudományegyetem): Vallás Tolkien műveiben

Az előadás elsősorban a Gyűrű-trilógia körébe kapcsolódó művekkel (*A babó*, *A Gyűrűk Ura*), de főként *A szilmarilokkal* foglalkozik. J. R. R. Tolkien műveinek ez a csoportja szinte az első értelmezési körben hívja elő a mitologikusság követelményét, mivel a szövegek irodalmi megformáltsága maga

támasztja a vallási-mitologikus formák jelentkezésének és aktív értelmezői szerepbe helyzettségének elvárását. Fontos kérdés, hogy az olyan típusú teremtett világok, mint amilyenek a fantasy műfajába is sorolható Gyűrű-történetek, rendelkeznek-e vallási-mitologikus vonatkozásokkal, s azok milyen szerepet töltenek be az említett művekben, milyen mértékben befolyásolják a cselekmény menetét, a szöveg önteremtését, illetve az értelmezői stratégiákat. A munka során a vallástudomány, a kultúrantropológia, a mítoszelméletek, a társadalomelméletek, az etnográfia, illetve az összehasonlító vallástudomány olyan típusú elméleteit használom, melyek Mircea Eliade, Voigt Vilmos, Claude Lévi-Strauss, Marcel Mauss, Émile Durkheim, G. S. Kirk, Jean Baudrillard vagy Victor Turner nevével jellemezhetőek. A kutatástól elvárható, hogy mutassa ki meggyőző módszerrel a vallási jelenség megjelenésének formáit, okait, eredményeit és lehetőségeit Tolkien említett műveiben, illetve, amennyiben ez nem jár sikerrel, akkor fejtse ki és indokolja meg, hogy Tolkien művei miért mutathatják mindeme hiányosságokat, s ennek az elméleti tapasztalatnak milyen esztétikai következményei vannak/lehetnek. Az elemzés ezzel párhuzamosan törekszik a Tolkien szóban forgó műveiben megjelenő vallási-mitologikus formák összehasonlítására mindazokkal a mítoszokkal, illetve vallási jelenségekkel, melyek az emberi kultúra közös hagyományának részei, s ez utóbbi vizsgálat minden bizonnyal jelentős mértékben járul majd hozzá a hazai Tolkien-kutatás újabb irányainak előmozdításához, valamint a hazai kritikai Tolkien-olvasás jelentőségének további erősödéséhez.

Lángi Zsófia (Károli Gáspár Református Egyetem): A Biblia és Tolkien világa

Parázs viták zajlanak kritikusok között J. R. R. Tolkien műveiről és a Tolkien alkotta világról. Sokuk vallja, hogy a szerző művei csupán csak a fantasy-irodalom képviselői, míg a másik tábor hangsúlyozza a művek keresztény mondanivalóját, valamint a Tolkien által teremtett komplex világ és a Biblia közötti párhuzamokat. Az előadásban körbejárandó kérdés a következő: vajon a hasonlatosságok a Biblia és Tolkien világa között csupán allegóriák, vagy a kapocs köztük sokkal mélyebb, s analógiaként is vizsgálhatók?

Az előadás a Biblia és a Tolkien által teremtett világ összehasonlítására épül, mely összehasonlítás létjogosultságára maga Tolkien ad magyarázatot „A tündérmesékről” című esszéjében. Ebben aláhúzza a tündérmesék fontosságát, és szól arról a kapocsról, mely összeköti a tündérmesék és mitológiák kettősét a Bibliával.

Ezek az alapokon közelebbi vizsgálat alá kerül a Tolkien által teremtett világ, mely nem csupán szerkezetileg, de morálisan is igyekszik megfelelni a Biblia által leírt világnak és morális rendszernek. A fő csapásirányt a teremtés története jelzi. Egyértelmű párhuzam vonható nem csupán a teremtés folyamatában, de Tolkien Ainulindalë-je és a Biblia Genezise segítségével a két világban megjelenő egy Isten alakjára nézve is. Ennek ellentétéként párhuzam található a világban jelenlévő gonosz megjelenítése között is.

A teremtett világ közelebbi elemzése folyamán fontos szerep jut a Tolkien által ideálisnak látott és álmódott rendszernek, valamint a világban élő lények hierarchiájának is. Nem csupán a Bibliában, hanem Tolkien világában is fontos szerepet kap a beszéd képessége, a kiejtett szavak fontossága; valamint a Bibliában, ugyanúgy, mint Tolkien műveiben megtalálható szabadság, a szabad akarat, s az egyén döntési képessége és fontossága, melyek mozgatórugói a két világnak. Bármely hatalmas vagy kicsiny is lehet egy egyén, mindenkinek egyenlő esélye van a fejlődésre, de a romlásra is.

Tolkien ugyan határozottan kijelentette, hogy munkája nem keresztény allegória, mégsem tagadta a tényt, hogy az általa teremtett világ egyértelműen Istenközpontú, és mélyen áthatja a keresztényi szemlélet, tehát az analógia tisztán fellelhető.

Lapis József (Debreceni Egyetem): A Gyűrűk Ura versbetéteinek funkciója és poétikai szerkezete

A *Gyűrűk Ura* epikai világának szerves részét képezik a különböző verses szövegrészek. A versbetétek – balladák, verses epikai művek, különféle dalok, közösségi és folklórekek stb. – egyfelől a fikciós világ megképződésének elemeiként, a múlt közvetítőrendszereként funkcionálnak, hozzájárulva az adott néphez (hobbitok, entek, tündék, törpök), országhoz (Gondor, Rohan, Mordor) kötődő kulturális hagyományrend regénybeli kialakulásához. Másfelől e lírai szövegrészek közvetlen érzelmi hatással is bírnak, az olvasói tevékenység jelenléteffektusait hozva létre.

A verses szövegek szerepére az alábbi tolkieni passzus is rávilágít: „A Gy. U. vonzerejét, gondolom, az is adja, hogy a háttérben ott sejlik egy nagyobb történet; akár egy távolban felködlő sziget körvonala, vagy mintha napfény ködén át derengeni látnánk egy távoli város tornyait. Odamenni? Ha odamegyünk, szertefoszlik a varázslat, s új, meghódíthatatlan távlatokat kell ismét teremtenünk.” (J. R. R. Tolkien, *Az elveszett mesék könyve I.*, szerk. Christopher Tolkien, ford. Tandori Dezső, Holló és Társa Könyvkiadó, 1996, 3.). A háttérben sejlő nagyobb narratíva, a „meghódíthatatlan távlatok” megképződésért nem kis részben e közvetítő funkciójú poémák felelősek.

A magyar kiadás verses szövegei Tandori Dezső költő, műfordító nevéhez kötődnek. Előadásomban arra teszek kísérletet, hogy néhány kiválasztott részlet tüzetesebb elemzésével megvizsgáljam az adott szöveg 1) nagyepikai egészben játszott funkcióját; 2) önálló lírai műként történő olvashatóságát, poétikai szerkezetét, beleértve a műfaji tradíciót és a közvetlen regénykontextus (az „előadás” körülményei, a dal megszólaltatása stb.) hatását; 3) a magyar és az angol változat különbségeit, Tandori Dezső fordítói munkájának jelentésalakító szerepét. Terveim szerint elsősorban az alábbi verses szövegeket értelmezem részleteiben: a Gyűrűvers („Három gyűrű ragyogjon” kezdetű); Entek hívó éneke („Ha bükklevelecskét bont a tavasz” kezdetű, III. könyv); Rohír siratóéneke („Hol a ló, a lovas?” kezdetű, III. könyv); Bilbó dala („Tűznél ülök” kezdetű, II. könyv); a király visszatérének jóslata („Van, mi arany” kezdetű, II. könyv).

Marjai Éva (Károli Gáspár Református Egyetem): Sztúr horgász a multidiszciplináris pácban

A *Sztúr horgász a multidiszciplináris pácban* című előadásban kísérletet kívánok tenni annak bemutatására, milyen sokféle megközelítésben vizsgálható a narráció figyelembevételével *A babóban* és *A Gyűrűk Urában* szereplő Szméagol/Gollam személyének és környezetének folyamatos, lassú változása. Az elbeszélői szólam és a többi személy párbeszédei segítségével a zsidó-keresztény bűnfogalom néhány lehetséges felbukkanási helyére fogok rámutatni. Egyes héber és görög szógyökök és azok későbbi alakváltozatai, azok jelentésbeli gazdagsága a regények értelmezéséhez is új szempontokat kínál.

A történet szociálpszichológiai vizsgálódás tárgya is lehet, ezért be szeretném mutatni David Riesman: *A magányos tömeg* című munkája segítségével, miképpen mutatkozik meg a sztúrok és más félszeretek társadalmának élete a két regény több száz évet felölelő meséjében, s ez miként észlelhető Szméagol/Gollam személyiségének torzulásában. A tradíció által irányított egyénekből álló társadalomtól a kívülről irányított személyekig vezető út feltárása és a Tolkien-szöveg egybevetése még számos meglepetést tartogathat.

Itt nyílik lehetőség a történetfilozófiai kitekintésre is, mivel a José Ortega y Gasset által írott *A tömegek lázadásának* megállapításai több ponton megegyeznek a fiktív népcsoportokról olvasható leírásokkal. Az elit és a tömeg közötti szakadék kiegyenlítődése megmutatkozik a szereplők környezetének változásában, szokásaik, szóhasználatuk átalakulásában.

Megpróbálom megfejteni, rejt-e valamilyen különleges logikai elemet Zsákos Bilbó és Szméagol találós kérdésekkel vívott szópárbaja, a kérdések sorrendje, azok témája és az utolsó, szabálytalanul feltett kérdés ezekhez való viszonya.

A jelenleg divó szövegközpontú értelmező megközelítés figyelmen kívül hagyja a szerzői állásfoglalást és az életrajz tényeit. A szövegben megbúvó jelzések nyomán azonban a művekben – Tolkien katolicizmusa és a protestantizmussal szembeni ellenszenvének dacára – kriptokálvinista vonások is felfedezhetők. Ezeknek is nyomába szándékozom eredni előadásom során.

Mile András (Károli Gáspár Református Egyetem): A „kicsinység” mint erény A Gyűrűk Urában

A huszadik századi szent, Josemaría Escrivá az egyszerű, „mindennapi” életről beszélt. A középkorban Assisi Szent Ferenc arra törekedett, hogy „kicsiny” legyen, és alázatos egyszerűségben éljen és cselekedjen. Maguk az evangéliumok pedig bemutatják a názáreti Máriát és az Ő Fiát, Jézust, akik csendes, szent ismeretlenségben éltek harminc évig; de még messzebbre is visszatekinthetünk, az Ószövetség hőseinek életére. Úgy tűnik, hogy a rejtett és egyszerű élet csendje és szentsége egy bibliai erény, amely mintha a legnemesebb cselekedetekre készítene föl, a dölyfössé válás veszélyét elkerülve. Lehet, hogy Szent Pál szavai adják a megfejtést, amikor Istenről azt írja: *Elég néked az én kegyelmem; mert az én erőm erőtlenség által végeztetik el. Nagy örömet dicsekszem azért az én erőtelenségeimmel, hogy a Krisztus ereje lakozzék én bennem. (KB 2Kor 12:9)* Ez ugyanúgy szembement a többségi társadalom nézeteivel a görög-római világban, mint napjainkban, vagy mint Középföldén. A közelgő vészben a Sötét Úr hatalomra tör mindenek fölött, s mivel a „nagy” fajok nehezen tudnak ellenállni neki, az elvégzendő feladat ezért a legkisebbekre vár. A hobbitok valóban egy kicsi faj Tolkien alteremtésében, kisebb természetűek és gyengébbek is, mint a tündék, az emberek vagy a törpök. Hogyan lehet, hogy Zsákos Frodó menti meg az ismert világot néhány hobbittal, egy kóbor kószával, és egy őszszakállú öreggel szövetkezve, nem pedig a halhatatlan tündék, vagy az emberek királyságai? A trilógiában mindvégig a mindennapiság, az alázatosság hatalma, mondhatni a gyengeségben rejlő erő az, ami legyőzi Mordor Sötét Urát. Tolkien saját szavait követve az irodalmi alkalmazhatóságról, megvizsgáljuk *A Gyűrűk Ura* főbb szereplőit, és magasztaljuk őket a „kicsinység” erényéért, vagy elmarasztaljuk annak hiányáért.

Molnár Gyula (Pázmány Péter Katolikus Egyetem): Historiográfiai archetípusok Tolkien műveiben

Előadásomban a tolkien világ történelemszemléletét és történetírását vizsgálom. Közelebbről azt, hogy magában a tolkien corpusban megjelenő világ hogyan és miként emlékszik vissza a régmúlt eseményeire. Továbbá azt, hogy ezek a visszaemlékezések milyen típusúak és milyen korábbi historiográfiai archetípusnak feleltethetőek meg. Vizsgálatom két fő pillére a görög és a zsidó-keresztény történetírás.

A görög történetírásból a homéroszi eposzok nem annyira kronologikus, mint inkább erkölcsiséget és nevelést célzó szemléletén keresztül a klasszikus hésziodoszi korszakoláson át, Hérodotosz és a hellenisztikus kor narratív és okfeltáró szemléletét vizsgálom. Mindezeket főleg a tolkien Első Kor és az azt megelőző idők figyelembevételével. Külön kiemelem a hübrisz fontosságát és történelemre gyakorolt hatását.

A zsidó keresztény történetírásból főként az Ószövetségben megtalálható Úr és a választott nép közötti történelemformáló kapcsolatokat vizsgálom, részben pedig a krónikairódalom megjelenését. Ezekben az esetekben is a hübrisz illetve a *translatio imperii* felbuklását és hatásait figyelem meg. Ez a tolkien mondakör esetében gyakorlatilag a teremtéstől Szauron bukásáig terjedő időszakot,

főként pedig Númenor és az emberek példáját jelenti. Ebben az esetben is fontos szerepet kap a narratíva és az erkölcsiség. Ez utóbbi esetben a *király bűne*, amely kihat az egész népre, a *jogosan szenvedő* figurája, illetve a *jó király* (ő az, aki elhozza a bocsánatot és a bőséget) archetípusát vizsgálom és mutatom be.

Végezetül pedig a hobbitok szerepére térek ki, akik tulajdonképpen az első világkrónikát alkották meg. Ezzel együtt arra keresem a választ, hogy ez a mesterségesen megalkotott élhető és életszerű világ mennyiben követi a történetírás kialakulásának természetes folyamatát.

Nagy Andrea (Károli Gáspár Református Egyetem): Arwen mint „peace-weaver”

J. R. R. Tolkien az óangol nyelv, irodalom és kultúra kiváló ismerője volt. Írásaiban számos olyan elem fordul elő, amely erre a korszakra vezethető vissza.

A „peace-weaver”, azaz a „békeszövő” az óangol költészet tipikus nőalakja. A szakirodalom számos képviselője ezt tekinti a nemesi származású nők legfontosabb funkciójának, és ennek függvényében elemzi a költeményekben megjelenő női szereplőket. Előadásomban azt szeretném megvizsgálni, hogyan olvasható Arwen alakja a békeszövő megjelenítéseként, milyen rokon vonásokat mutat a peace-weaver főbb jellegzetességeivel és az óangol versek (elsősorban a *Beowulf* és az elégiák) nőalakjaival.

Pók Katalin (Debreceni Egyetem): Az antik mítoszok és a Biblia

Az előadás bemutatja az egyiptomi/görög mítoszok és a hozzá tartozó mágikus kultuszok jellegzetességeit az ezekre reflektáló bibliai utalásokkal párhuzamban. Rámutat arra, hogy az antik korszak ugyanabban a paradigmában van, jóllehet a biblikus történések helyszíne a közel-keleti kultúrkör. Összehasonlító elemzésben mutatja be az egyiptomi/görög Halottaskönyv, a spirituális mágikus hatalom megszerzése mint központi elem, és *A Gyűrűk Ura* leírása közötti párhuzamokat. A fehér és a fekete mágia, a jó és a rossz közötti küzdelem mint az antik paradigma közös sajátossága kerül bemutatásra, párhuzamban a történeti kor biblikus új paradigmájával. A morális világrend életbe lépése egyben az antik mitológikus istenek és tanaik cáfolata. Hogyan viszonyul mindehhez Tolkien világa? Vannak-e „istenei”, azaz bálványai? Milyen a morális értékrendje? Az antik mítoszoknak felel-e meg vagy a biblikus morálnak? A Tolkien-jelenség milyen kapcsolatban áll a mai posztmodern világgal, mely az antik kor vallásait egyenértékűnek tekinti az isteni biblikus igazzal? Az értékek megkülönböztetése és a jézusi egyetlen út éppen ellentétben áll a posztmodern „anything goes” fogalmával és a „szakrális dialektikájával”, mely minden utat alkalmasnak talál az üdvösségre. Hogyan tekintünk ebből a szempontból Tolkien világára? Mindez fantázia és jó játék? Isten vajon örül-e ennek a játéknak?

Pődör Dóra (Károli Gáspár Református Egyetem): Manók, törpék, tündérek és tündék – Az angol elf szó jelentéstörténete

J. R. R. Tolkien, az ó- és középanyol nyelv kiváló ismerője, számos olyan, angolszász eredetű szót élesztett fel műveiben, amelyek a 20. századra a sztenderd angolból már kihaltak; illetve visszanyúlt egyes szavak korai jelentéséhez, és újjáélesztette, vagy egy új jelentéssel ruházta fel őket. Ebben az előadásban az *elf* szó jelentéstörténetét szeretném felvázolni, amely *A Gyűrűk Ura* fordításakor „tünde”-ként lett átültetve. Az előadásban részletesen ismertetni fogom, hogy az eredeti jelentés milyen változásokon ment keresztül; hogy Tolkien milyen jelentéssel ruházta fel a szót; valamint meg

kívánom vizsgálni ennek a szónak, illetve származékszavainak (*elvish, elven* stb.) használatát az angolban, továbbá magyar megfelelőiket egyes angol művek fordításaiban.

Sohár Anikó (Nyugat-magyarországi Egyetem): A tolkieni örökség – Értékrendek a kortárs fantasztikus irodalomban

A rendelkezésre álló keretek között kísérletet teszek a kortárs fantasy reprezentatív képviselői által megfogalmazott vagy sugallt értékrendek rövid ismertetésére és ezek összehasonlítására a tolkieni értékekkel a következő szempontok alapján:

1) Egyértelműen elkülöníthető-e a jó és a rossz oldal, a helyes és helytelen? Van-e küldetése a főhősnek? Ha igen, miféle? Mekkora a tét? Ha nincs, mi a feladata s annak mekkora a súlya?

2) Egyértelműen pozitív-e a főhős? Magányos-e, vagy vannak társai, akik jelentős mértékben hozzájárulnak a küldetés végrehajtásához? Kiválasztott-e vagy csak véletlenül „belecsöppen” a nagy kalandba? Ha kiválasztott, milyen alapon történt a kiválasztás?

3) Elbukik-e a főhős a próbatétele(ke)n? Ha igen, van-e irgalom, kap-e újabb lehetőséget jóvátételre, bizonyításra? Ha vannak társai, elbuknak-e a próbatétele(ke)n? Ha igen, létezik-e megbocsátás, kapnak-e újabb lehetőséget jóvátételre, bizonyításra? Változnak-e a szereplők az események hatására?

4) Sikerral jár-e a küldetés? Helyreáll-e a világ rendje? Felhőtlen happy enddel végződik-e a történet, vagy a sikert áldozatok árán lehetett csak elérni? Az utóbbi esetben, milyen értékeket kellett föláldozni a boldog befejezésért?

5) Tetten érhető-e a történetben pozitív vagy negatív diszkrimináció? Ha igen, miféle (bőrszín, faj, ideológia [vallás, politika], életkor, méret, nemi szerepek, stb.)? Mennyire sztereotip a női szereplők ábrázolása?

6) Elválaszthatatlan lényege a fantasztikum a történetnek vagy csupán máz? Miféle fantasztikus elemek jelennek meg az elbeszélés során? Egységes-e vagy keverednek benne az (esetleg különböző eredetű mitikus, mesei, mondai) elemek?

Olyan szerzőket választottam a kérdések megválaszolásához, akik a kortárs fantasy leg(el)ismertebb írói, és olyan műveket, amelyek egyaránt képviselik a tolkieni örökséget s a műfaj legjavát. Az idézett művek egy része így aztán magyarul nem hozzáférhető.

Hipotézisem szerint minél később íródott a regény az alappontnak tekintett 1965-ös amerikai paperback LOTR-kiadás után, annál jobban eltérnek a benne megfogalmazott értékek a Tolkien által képviselt „korszerűtlen liberális humanizmus”-tól, katolikus teleológiától stb. – mindattól, amivel erkölcsi nézeteit vádolni szokták.

Steinmacher Kornélia (Eötvös Loránd Tudományegyetem): Pokolbéli hegyek és áldott rengetegek – A szent megnyilvánulása és annak hiánya a Gyűrűk Urában

Előadásomban *A Gyűrűk Ura* trilógiáján belül két szövegrészre koncentrálok. Az egyik Lothlórien erdejéhez, a másik Mória hegyeihez köthető.

Az első szöveghellyel kapcsolatban azt igyekszem bizonyítani, hogy a Lothlórien erdejében játszódó jelenetekben kimutatható a kelta kultikus természettisztelet, a keresztényi erkölcs, értékrend jelenléte, a természetfölötti keresztényi értelmezése, s ez lehetővé teszi, hogy Lothlórient úgy is

értelmezzük, mint szent helyet, kegyhelyet, zarándokhelyet, Cerin Amroth-ra pedig templomként is tekinthetünk.

A szöveg elemzése kapcsán a kelta hagyományok előtérbe helyezését Tolkien tündérei és a kelta mitológia tündérei közötti erős hasonlatosság, s a szent hellyel szorosan összekapcsolódó, Tolkien mitológiájában is erősen tetten érhető természetkultusz, a természet szeretete igazolhatja. Az elemzés során a keresztény mitológia és teológia előtérbe helyezését Tolkien erőteljes vallásossága, katolikus mivolta, s az egész életművére jellemzően szövegeiben végig jelenlévő keresztény hitéleti elvek, dogmák, értékek mellett való kiállás indokolják.

Elsősorban antropológiai és vallástörténeti kutatásokra alapozom állításaimat. Központi szerepet kapnak Mircea Eliade román vallástörténész gondolatai, melyeknek segítségével kimutatom, hogy a szövegrészben sajátosan ábrázolt idő- és térviszonyok hogyan képeznek egy másik valóságot, mely eltér a „profán” világtól.

Lothlóriennel szemben, mely egyfajta földi mennyországként fogható fel, Mória hegyeinek mélyén Tolkien hősei megtapasztalják a földi poklot. Előadásom második részében a Mória hegyeinek mélyén átélt élmények kapcsán mutatom ki a Lothlórien erdejében megtapasztalható szentség hiányát, s arra is kitérek, hogyan értelmezhető az itt szerzett tér- és időtapasztalat.

Az előadásomban elhangzó megállapítások egy olyan elemzési szempont érvényesíthetőségét és létjogosultságát igyekeznek alátámasztani, mely a szövegek egyéb helyein ábrázolt szent helynek és szent időnek jellegzetességeit, sajátosságait, funkcióját, jelentőségét kutathatja.

Szabó István Zoltán (Szegedi Tudományegyetem): Az erkölcsi érzékenység és a didaktikusság határai a fantasy-irodalomban

J. R. R. Tolkien életműve többek között azért is válhatott klasszikussá, mert olyan alapvető morális kérdésekkel (is) foglalkozik, melyek a mindenkori olvasó saját életében is felbukkanhatnak. Az erkölcs és erkölcsiség kérdéséről olyan módon szólt, mely nem merült ki üres frázisokban, fáradt közhelyekben vagy zavaró didaktikusságban, ugyanakkor mentes a katedra nyelvének kevesek által érthető retorikájától is, tehát képes eljuttatni „üzenetét” a nem hivatásos olvasóréteghez is.

Tolkien műfajteremtő szövegei nem csak világuk felépítettségében, hangulatában, gazdag kultúrájában, nyelveiben állítottak példát az elkövetkező nemzedékek fantasy-irodalma számára, hanem erkölcsi problémafelvetésük tekintetében is. Fantasy és erkölcsiség összeforrt látszik, és ez nem pusztán a tolkien szövegekből „egyenes ágon” következő high-fantasyre vagy heroikus fantasyre igaz, hanem a műfaj számos alágára is.

Ám ahogyan az epigonok kezei alatt a tündékből, orkokból, csatákból és varázsszerekből klisék lesznek, ugyanúgy válik erőtlenné munkáikban az erkölcsök kérdése.

A népszerű műfajok törvényszerű jellegzetessége, hogy nagy mennyiségű epigont termelnek ki, és ez igaz a poszt-tolkien fantasyre is. Mindemellert fellelhetőek nagyszerű szerzők, akik a díszletté csontosodott alkotóelemeket újra erővel töltik meg, és – egy új köntösben – visszaadják azok frissességét. Így a moralitás problémája is a műfaj újra eleven problémájává válik szövegeikben. A George R. R. Martinhoz vagy Glen Cookhoz fogható szerzők azok, akik miatt érdemes olvasni a Tolkien utáni fantasy-irodalmat.

Előadásomban azt szeretném megmutatni, hogy Tolkien morális kérdései milyen formákban fokozódnak le, válnak didaktikussá a fantasy legnagyobb népszerűségének csúcspontján, illetve azt, hogy milyen formában, milyen technikákkal teszik elevenné a kortárs fantasy legnagyobbjai ezzel párhuzamosan a szóban forgó problémákat.

A Tolkientől származó példákat megkísérlem *A Gyűrűk Ura* helyett a professzor életművének más darabjaiból kiemelni, ezzel a gesztussal fontosságuk mellett sajnálatos mellőzöttségükre is rámutatva.

Tánczos Péter (Debreceni Egyetem): A magányosság szubverzivitása a tolkieni mitológiában

Előadásomban arra szeretnék kísérletet tenni, hogy bemutassam filozófiai szempontból a magányosság illetve az egyedüllét motívumának ellentmondásos megjelenését a tolkieni világban. A társaságot nélkülözni kénytelen vagy azt akaró egyén megítélése ebben a mitológiai koncepcióban elsődlegesen negatív, mivel a tradicionális, a kollektívumot mint egészt szemlélő metafizikai gondolkodásmódba van beágyazva. Erre az ideáltipikus példát Melkor/Morgoth karakterében lelhetjük meg: az „Atyaként” funkcionáló Ilúvatar magánál tartja az Olthatatlan Lángot (mint pszeudo-logoszt), így azt a magányosan kereső ainu nem találhatja meg, és szükségszerűen eltévelyedik. Az ilyen monista szemléletmód eleve kizárja az egyedül élő vagy ténykedő személy viselkedésmódjának, illetve általánosságban a diverz gondolkodásmód igazságának lehetőségét.

A fentieknek ellentmondó példát is találhatunk a tolkieni korpuszban, hiszen a magányos életvitel nemcsak hogy nem válik morálisan elítélendővé bizonyos esetekben, hanem néha egyes mintáértékű is lehet: Beren vagy Aragorn magányos vándorlása kifejezetten építőleg hat rájuk. Mintha az ontológiai-morális negatív ítélet dekonstruálna a szövegvilágban. Ezt a paradoxnak látszó motivikus következetlenséget persze könnyű feloldani azzal a megállapítással, amely mindenképp érvényes lehet, hogy Melkor magánya az „eredeti Jótól” való differenciálódás volt, míg a különböző hősök egyedüllétükben éppen a megromlott világtól tartották távol magukat, s ezáltal az eredeti állapot felé közelítettek. Ez a magyarázat azonban legitimitása ellenére sem adhat teljes választ a koncepció sajátos komplexitására, hiszen az eredeti állapot sosem csak történeti kontextusként létezik, hanem a dolgok valóságos létezőmódjaként is: a disszonancia eredeti elítélése egyben annak eredendő elítélése is.

A metafizikai beágyazottság, amely egy mitológiai rendszernél egyáltalán nem meglepő, mindig felvet olyan problémákat, amelyek az adott szövegvilág szerves részét képezik, s mint ilyenek, nem egyszerűen hibák, hanem a jelenség komplexitásának lehetséges fokmérői. A magányosság tolkieni koncepciója kapcsán éppen ezt a redukálhatatlan összetettséget kívánom felkutatni.

Tarcsay Tibor (Eötvös Loránd Tudományegyetem): A gonoszság átkos természete Tolkien mitológiájában

Tolkien, ahogy ezt leveleiben hangsúlyozta, akárcsak a való világot, saját teremtett mitológiáját is a gonosz és a jó közötti örök viadal színtereként képzelte el. Ez a harc sokféleképpen megjelenik, már a Teremtés folyamatában is. Az ének és a verbalizáció Tolkiennál különböző aspektusai annak, amit ő (a tündéknél) *olos*-nak nevez: az elképzelt dolgot (valamilyen szinten) valósággá tenni. Ez természetesen a gonosz vágya is az átkon keresztül: a saját akaratát kényszeríti vagy kényszerítené rá az elátkozottra. Tolkiennál azonban az átok nem csak az elátkozotton fejt ki pusztító hatását, hanem közvetlenül az átkozón is, mégpedig egyféle módon: azzal az aktussal, mellyel saját akaratát rákényszeríti másra, az átkozó olyan függésbe kerül az elátkozottól (akár fizikai, akár lelki értelemben), hogy végül is a saját átka száll önnön fejére. Ilyen pl. Morgoth „Első Átka”, vagyis mikor az éppen teremtődő világra akarta ráerőltetni a saját akaratát. Ennek nem lett más a következménye, mint az, hogy mikor azt hívén, hogy beteljesítette önmagát, és semmivé téve a többi Ainu alkotását egyedül uralja a Muzsikát/Teremtést, Ilúvatar könnyedén beleszótta Melkor zenéjét a saját dallamába, így mindörökké elérhetetlenné téve azt, amire vágyott: a mások feletti teljes uralmat.

Tolkien saját és sajátos megváltás-tanában így követi a katolikus hagyományt, teljesen egyedi formában kidolgozva azt.

Varga Rita (Debreceni Egyetem): A halál differenciáló ereje Középföldén

Előadásomban azt szeretném kifejtetni, hogy a halál és a halálhoz való viszony miképpen osztja fel Középfölde népeességét morális ellentétpárookra. Koncepcióm abból indul ki, hogy a Középfölde történetében előforduló összeütközések során élők állnak szemben „halottakkal”, még ha ez a különbség legtöbbször csak metaforikusan jelenik is meg. Az élő lehet valamiféle isteni lény, halhatatlan tünde, hosszú életű varázsló: torzítatlan elevenségük a morális jó szimbólumává avatja őket. A velük szembenállókat az különíti el, hogy ők korábban elveszítették eredeti identitásukat, mint például a nazgúlok, orkok, Szauron, Gollam. Csak annyiban élők, hogy aktív szereplői a fenti világnak, azonban tulajdonságaik nagyrészt megegyeznek a halott test attribútumaival. Sajátos testi torzulásuk, vagy fokozatos fizikális eltűnésük által a halhatatlan lét groteszk megnyilvánulásává válnak, s mint ilyenek megjelenésükben is kifejezik a moralitás negatív pólusán elfoglalt helyüket.

A valamilyen szinten a „halottakhoz” kapcsolódó élettelen tárgyak azok, amelyek bizonyos esetekben el tudják érni ezt a fajta identitástorzulást. Az egészséges–torz ellentétpárként is megjelenő élő–holt szembeállítás ezáltal magával hozza az eleven és élettelen oppozíciót is. Az olyan tárgyak, mint például a hatalom gyűrűi, amelyek a magasabb rendű és erősebb életet hivatottak készítőjükké vagy viselőjükké számára elhozni, csak módosult illetve kiforgatott módon képesek céljukat elérni. A legjellemzőbb példa erre az Egy Gyűrűt készítő Szauron: az erejét a tárgyba öntő és attól megfosztott entitás a hegei Aufhebung pervertált megjelenése is lehet.

A tolkieni világban az élet és a hatalom diskurzusai összeszövődnek: az örök élet vágya és a hatalom akarása együtt tételeződnek. A világ alakításában nagyobb szereppel bíró lények magasabb szintű életet élnek, amellyel valamilyen kegy révén rendelkeznek. Az ennek a státuszhoz az elérését megcélzó eljárások ellentmondásosan végződnek: az ilyen élet halálként vagy halálos torzulásként jelenik meg.

